

Het liberale gehalte van Europa

Statements ♦ In het thematische deel van Idee wordt in ieder nummer een onderwerp vanuit verschillende invalshoeken onder de loep genomen. De zogenaamde statements 'vertalen' dit onderwerp naar de persoonlijke levenssfeer of vragen naar de persoonlijke opvattingen van betrokkenen bij het thema. Deze keer visies en uitspraken over het liberalisme in Europa van Pat Cox, Doeke Eisma en Ingmar Westerman.

Diversiteit liberale fractie is verrijkend en inspirerend

Pat Cox is Gijs de Vries opgevolgd als voorzitter van de ELDR. Cox is tevens voorzitter van de programmacommissie van de ELDR die het verkiezingsprogramma voor de Europese Verkiezingen voorbereidt. In zijn statement relateert hij de grote verschillen binnen zijn fractie en schetst de contouren van een liberale Europese politiek.

"De liberale-democratische fractie in het Europese Parlement, de ELDR, telt 41 leden. De diversiteit binnen de liberale-democratische fractie is groot, maar dat is op zich niet buitengewoon. Integendeel, het is zeer voorspelbaar: alle Europese politieke families zijn complex en divers. We zijn allemaal afkomstig uit verschillende nationale contexten van de onderscheiden lidstaten. Er zijn ook grote verschillen in emotionele intensiteit. Ik zie dat niet als een probleem, maar veeleer als verrijking en een inspirerende situatie om in te werken.

De samenstelling van de ELDR is tot de Europese Verkiezingen (juni 1999) een test. Voor daarna moeten we met name naar twee dingen kijken: de vertegenwoordiging van politieke partijen uit de grote lidstaten en de vertegenwoordiging uit zuidelijke lidstaten. Beide zijn nu helaas ondervertegenwoordigd en een meer evenwichtige samenstelling van de fractie zou de slagkracht binnen het EP danig vergroten.

De hoop is natuurlijk dat de Liberal Demo-

crats met veel meer leden terugkomen nu het kiesstelsel in Groot-Brittannië wijzigt. Ook binnen het EP moeten we naar uitbreiding van de fractie kijken, bijvoorbeeld door de mogelijkheden van samenwerking met de progressief-liberale fractie ARE, Alliance Radicaux de Gauche, te onderzoeken.

Het bindende element tussen alle partijen die deel uitmaken van de ELDR, de toetssteen die als het ware het liberale-democratische gehalte bepaalt, is de nadruk op openheid. Niet alleen de mate waarin economische systemen open staan voor handel, maar ook de mate waarin verenigingen open staan voor lidmaatschap en maatschappelijke instituties open staan voor deelname. Die openheid is belangrijk voor het creëren van gelijke kansen voor elk individu om zich binnen de maatschappelijke context te ontplooiën. De maatschappelijke context wordt dan gekenmerkt door sterke instituties gegrondvest op basis van de rechtsstaat en respect voor de wet, in tegenstelling tot een samenlevingscontext met zwakke instituties en sterke leiders. Een situatie waarnaar de socialisten over het algemeen tenderen.

Voor mij zijn de belangrijkste punten van het ELDR-programma de volgende. Allereerst het creëren van een stabiele Europese economie. De economische integratie vormt de hoeksteen van de Unie. Voorts moet de nadruk liggen op sociale so-

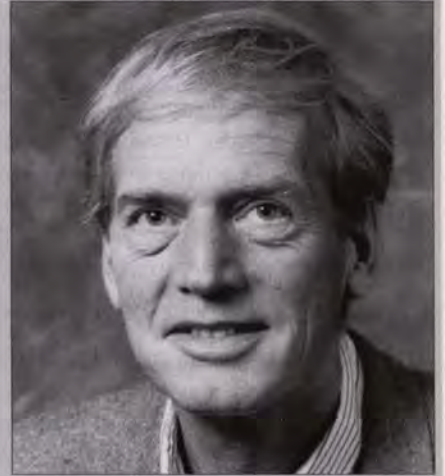
Pat Cox

lidariteit. Alle Europese burgers die op een of andere manier zijn uitgesloten of een gemarginaliseerd bestaan leiden moeten kansen krijgen om als volwaardige burgers binnen de Unie te participeren. Dat betekent dat we de toegang tot onze instituties moeten verruimen en deze burgers nadrukkelijker moeten uitnodigen te participeren. Het Europese buitenlands beleid moet krachtiger. Wij, als leden van het Europees Parlement, lopen nu allemaal met een schuldgevoel rond over wat er in Bosnië en Kosovo is gebeurd en nog gebeurt. Zulke situaties schreeuwen om adequate actie en mogen in de toekomst niet meer voorkomen en hoeven ook niet meer te voor te komen op Europees grondgebied als we de politieke wil kunnen mobiliseren om in zulk soort situaties als Europese eenheid in te grijpen. Ook het vraagstuk van de asielzoekers is alleen afdoende aan te pakken op Europees niveau. We moeten erkennen dat één enke-

le lidstaat de problemen of vermeende problemen niet kan oplossen en dus proberen daar samen politieke oplossingen voor te bedenken". (Arthur van Buitenen)

Het liberale gehalte van Europa

De ELDR en de sociaal-liberale bijdrage van D66

Doeke Eisma

Europarlementariër Doeke Eisma maakt zich sterk voor onder meer het milieu in Europees verband. Hij beklemtoont de verschillen met die andere Nederlandse liberale partij, de VVD.

"D66 zet zich in voor de keuzevrijheid van het individu. Dit is in principe de kern van het liberale gedachtegoed. D66 wil echter, meer dan de VVD, goede garanties dat deze individuele vrijheid niet ten koste gaat van het collectief. D66 is voor marktwerking. Zij gelooft echter dat er pas sprake is van reële marktwerking als alle externe, sociale zowel als milieukosten, worden inbegrepen in de economie. Het kan niet zo zijn dat het individu wel vaart ten koste van de maatschappij. D66 zorgt binnen de ELDR dat er in het streven naar liberalisatie ook aandacht wordt besteed aan de nodige garanties voor het collectief. Daarom is D66 radicaler met het milieubeleid en een groot voorstander van de invoering van ecotaks,

ondanks de (tijdelijke) afremmende werking van de economie. Zodoende moet de vervuiler ook echt betalen. Omdat het invoeren van ecotaks op landelijk niveau een te groot concurrentienadeel zou betekenen voor de Nederlandse industrie wil D66 dit onderwerp juist op Europees niveau regelen. Europa moet en kan juist nu, in de tijd waar in de economie hard groeit, een voortrekkersrol spelen in de wereld. Ecotaksen zijn in feite onontbeerlijk willen de diverse deelnemende landen de afgesproken doelstellingen voor de CO2 uitstoot halen. Omdat de ELDR vanuit het liberale gedachtegoed tegen ge- en verboden is, zoekt zij de oplossing vooral in fiscale en sociale instrumenten. De ecotaks is daarbij een belangrijk discussiepunt tussen de conservatief liberalen, zoals de VVD, en de sociaal liberalen, zoals D66. De VVD is huiverig voor de verslechtering van de mondiale concurrentiepositie. Volgens D66 kunnen we echter niet blijven consumeren op rekening

van het collectief en is de snelle invoering van een ecotaks nodig. D66 wil dit het liefst op mondiale schaal, maar zonder een eerste stap van Europa zal dit niet gaan.

De meerwaarde van D66 in Europa is dat ze over een politieke visie beschikt die verder gaat dan alleen de euro, door constant te pleiten voor intensievere samenwerking op andere gebieden dan belastingen, zoals milieu en sociale zekerheid. D66 gaat daarin verder dan sommige andere partijen in de Liberale en Democratische Fractie (ELDR), waaronder de VVD. Om randvoorwaarden te geven waaronder beleidsconcurrentie kan plaatsvinden is D66 bijvoorbeeld niet tegen minimumafspraken over sociaal beleid op Europees niveau, zoals arbeidsvoorwaarden en arbeidsomstandigheden."

Europese baat bij Schots gedachtegoed

Ingmar Westerman is onderzoeker aan de Universiteit van Amsterdam en bestudeerde de historische ontwikkeling van het schotse liberalisme met denkers als David Hume en Adam Smith. Het stereotypische beeld verdient bijstelling, volgens Westerman.

"Uitgesproken liberalen laten zich niet alleen graag kennen als de wegbereiders van een veelbelovende toekomst maar ook als de beheerders van een eerbiedwaardig erfgoed. Erflaters verschaffen politieke nakomelingen behalve de tijdens en na hun le-

ven vergaarde roem vooral ook het gemak van een doordachte en omvattende leer. Het noemen van een enkele naam kan genoeg zijn om een uitgebreide uitleg van de eigen houding ten opzichte van een veelheid aan ingewikkelde kwesties tot een andere gelegenheid te bewaren, zonder daarmee discussie uit de weg te gaan. Anderzijds is het ook niet zo moeilijk een roemruchte naam te bedenken waarvan het in herinnering roepen voldoende lijkt om een groep gecommiteerden in de hoek te zetten. Voor sommigen schuilt aanzien en zelfs triomf in de vergane glorie van een ander.

Een keur van liberale overdenkingen en doctrines wordt traditiegetrouw ontleend aan de Schotse Verlichting, de Noord-Britse variant op de achttiende-eeuwse combinatie van systematische twijfel, encyclopedische kennis, wetenschappelijke bravoure en politieke vernieuwing. Veruit de bekendste naam verbonden aan de Schotse Verlichting is die van Adam Smith (1723-1790). Ondanks zijn alledaagse achternaam en saai bestaan sprak Smith al bij zijn leven sterk tot de verbeelding. Smith' reputatie is in de loop der tijd nog veel groter gegroeid, en zijn afbeelding is een icoon geworden.

Medewerkers van de regering Reagan droegen stropdassen met de beeltenis van Smith, en het onder Thatcher tot bloei gekomen Adam Smith Institute verkoopt frisbees met zijn silhouet. Hetzelfde instituut stelt daarnaast de verkoop in het vooruitzicht van bustes van Smith vervaardigd in een Russische fabriek waar ooit beelden voor 'het hele pantheon van communistische idolen' werden geproduceerd. Het onverholven leedvermaak maakt duidelijk wat hier eigenlijk aan de man wordt gebracht. In de nasleep van de Koude Oorlog is Adam Smith een teken van triomf dat in een fabriek van de voormalige vijand tastbare vorm aanneemt.

Lang voordat deze oorlog was beslecht diende Smith met een aantal Schotse geestverwanten als voorbeeld voor een liberale ijzervreter als Friedrich Hayek (1899-1992). Naast Smith werden David Hume (1711-1776) en Adam Ferguson (1723-1816) aangehaald, maar ook Bernard Mandeville (1670-1733). Deze van oorsprong Nederlandse zenuwarts gaf zo niet de eerste dan toch zeker de puntigste formulering van datgene wat volgens Hayek het belangrijkste erfstuk was van de Schotse Verlichting, 'de theorie van spontane orde'. Volgens deze theorie gehoorzaamt de maatschappelijke ordening aan het economische inzicht dat individuele strevingen als vanzelf op elkaar worden afgestemd tot een wenselijk resultaat. Hayek en de zijnen zetten deze theorie in tegen de vijanden van de zogenaamde 'open samenleving'. De onzichtbare hand, een beeldspraak van Smith, werd in de strijd geworpen tegen het met betonnen vuist verstikken en in slavernij voeren van hele volken.

Met deze Smith wordt nog steeds goede sier gemaakt, net als met de met decoraties getooide Hayek, in het geval van bovengenoemd instituut om aan te zetten tot grenzeloos privatiseren. Het bezigen van liberaal geachte gemeenplaatsen is in de geschiedenis vaker samengegaan met het doen van een, laten we zeggen, eenzijdig beroep op het werk van Smith. Rond de eeuwwisseling werd in geleerde Duitse kringe 'het Adam Smith probleem' aan de orde gesteld. Smith' overbekende nadruk op

Het liberale gehalte van Europa

eigenbelang leek strijdig met het mensbeeld dat opdoemde uit zijn, vaak veronachtzaamde, moraalfilosofische werk. De bekendheid van zijn 'psychologisch egoïsme', alsmede de gewoonte kennis te nemen

Ingmar Westerman

van slechts een beperkt gedeelte van Smith' oeuvre, stamde uit het begin van de negentiende eeuw. Met het verzelfstandigen van politieke economie tot een academische branche werd de erfenis van Smith uitgehouden. Van de ambitieuze projecten van de verlichting bleef de notie van verlicht eigenbelang over.

Hoewel 'het Adam Smith probleem' op een gebrekkig begrip van Smith' werk berustte is het gedurende de afgelopen eeuw vele malen gedefinieerd of op zijn Hayekiaans weggedefinieerd in een moreel imperatief voor staatsonthouding. De laatste jaren echter weet men in liberale kring deze problematiek van eigen makelij te ontstijgen. In plaats van het repeteren van enkele klassiek geworden passages en zinsneden waaruit het primaat van het eigenbelang lijkt te volgen, gaat de aandacht uit naar de

intellectuele en ideologische uitdagingen die door Smith werden aangegaan. Dat maakt niet alleen een beter begrip van zijn teksten mogelijk, maar laat ook zien dat deze een typisch product waren van de Schotse Verlichting. Een belangrijk kenmerk van het Schotse denken was de nieuwe invulling die aan het begrip burgerschap werd gegeven in het licht van het zich in de achttiende eeuw aankondigende kapitalisme. Geïnspireerd door deze overpeinzingen betreffende burgerschap en deugzaamheid keert men zich nu tegen het vrijblijvende liberalisme zoals dat in het recente verleden werd verkondigd door inmiddels uit de gratie geraakte kopstukken. Ook hoopt men af te rekenen met de calculerende burger, de vleesgeworden homo economicus. Zo wordt een op meerdere manieren belast nalatenschap ingeruild voor een respectabel erfgoed.

De burger die de Schotse Verlichting voor ogen stond was kosmopoliet. In de vroege achttiende eeuw was Schotland opgegaan in Groot-Brittannië. Zonder hun identiteit te verliezen toonden de Schotten zich middels hun intellectuele en culturele elite bedrijvige bondgenoten. Niet alleen werd de eigen identiteit bewaard en verrijkt, maar ook werd de integriteit van andere landen ontzien. De eigen ontwikkeling werd opgevat als het resultaat van een gemeenschappelijk Europese geschiedenis. Het Schotse pleidooi voor het zich inzetten voor de natie ging niet, zoals vaak wordt gedacht, ten koste van bijvoorbeeld Frankrijk maar veronderstelde internationale samenwerking. Waar eerder en elders nogal eens werd betoogd dat de winst van de één het verlies van de ander betekende, lag de nadruk in zowel politieke als economische argumenten van de Schotse Verlichting op de voordelen voor beide samenwerkende partijen. Hoewel dit achttiende-eeuwse kosmopolitisme feitelijk eurocentrisch was kan een dergelijke politieke ruimhartigheid ons tot voordeel strekken. Een tijd waarin achterhaald nationalisme en rabiaat regionalisme de hoop op Europese eenwording doorkruisen is niet gediend bij eenzijdige beeldvorming en rancune, maar des te meer bij een liberalisme dat zijn naam en afkomst eer aandoet."